

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД ГРОМАДЯН ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті показано роль просвітницької роботи по осмисленню сутті духовного феномена, як базової основи ефективного шляху до оздоровлення сучасного українського суспільства та утвердження у створених територіальних громадах нових засад людської взаємодії на основі поваги й підтримки між членами територіальних громад, один до одного з метою успішної й творчої діяльності на добро для усіх її членів й на реалізацію демократичних реформ у сучасному українському суспільстві.

Соціокультурні, економічні й політичні події, які останнім часом відбуваються в Україні, свідчать, що радикальні зміни, які проходять у житті українського суспільства, потребують усебічного осмислення не тільки науковцями, але й урядовцями, політиками та народом. Тому й важливо активізувати просвітницьку роботу для відкритого діалогу в територіальних громадах з усіх проблемних питань на основі правди, духовності, відповідальності, моральності, терпимості й любові до ближнього.

У процесі організаційної та просвітницької роботи спільно з громадськістю потрібно розробити модель виховного впливу для подолання не тільки кризових станів, але й продумати та запропонувати нові підходи до світоглядних засад на основі духовності та високої культури спілкування. Щодо суспільства – важливо форми і методи просвітницької роботи спрямувати на організацію та проведення різних заходів (круглі столи, зустрічі, масові культурні та морально-етичні заходи) з метою виховання та усвідомлення основних засад духовної культури на позитивні зміни психології громадян, на віру в себе, успіхи

України в державотворенні та інтерес утвердження європейських стандартів життя шляхом демократичного реформування.

Ключові слова: *духовна культура, територіальна громада, просвітницька робота, демократичні реформи, оздоровлення суспільства, релігія, децентралізація, людина.*

Постановка проблеми та її актуальність. Нові перспективи в дослідженні духовності особистості соціологи, психологи та релігієзнавці пов'язують з появою синергетики, науки про взаємозв'язок і взаємодію, яка може сприяти більш глибокому розумінню феномена людини взагалі та людської свідомості й психіки. Синергетика охоплює всі форми діяльності, стає основою для синтезу науки, релігії та езотерики, поєднуючи елементи науки з елементами віри, що й дозволяє наблизитися до розуміння природи духовності людини, духовної культури суспільства .

Як відомо, в радянський період духовний вакуум охопив усю систему освіти та виховання. Це до певної міри відчутно і сьогодні, бо частина суспільства, особливо молоді, орієнтується на бездуховний інтелектуалізм і задоволення потреб.

Релігійне розуміння світу та людей базується на євангельських цінностях любові, добра, милосердя, прощення, людяності. У свій час Л. Войно-Ясинецький писав, що за будь-якими діями людини стоїть духовна мета, духовний сенс, духовний смисл. Вони можуть бути усвідомлені, видимими чи ні, але стоїть, бо у світі все створив Бог.

Мета та завдання статті. Обґрунтування потреб формування духовної культури серед населення територіальних громад на основі просвітницької роботи з метою їх згуртованості для вирішення проблем ефективної співпраці на засадах духовності, відповідальності за демократизацію й оздоровлення сучасного українського суспільства.

У процесі просвітницької роботи у територіальних громадах, акцент повинен бути зроблений на особистісне уявлення і сприйняття духовності як суспільного феномена, який заперечує зневагу до людини, обман, корупцію та інші негативи. У той же час у суспільстві сьогодні постало проблемне питання: яких цінностей більше – духовних, чи бездуховних?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами духовності сьогодні в наукових колах займаються відомі українські вчені: А.В. Арістова, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, І.М. Галян, В.І. Докаш, А.М. Колодний, А.Н. Лактіонов, М.В. Савчин, О.Н. Саган, А.М. Чорній, Л. О. Филипович, М.В. Шкрібляк та ін. Однак напрацювань з просвітницької роботи в територіальних громадах щодо формування духовної культури обмаль, тим більше в територіальних громадах, які лише сформувалися.

Викладення основного матеріалу дослідження. Суспільні трансформації, що мають місце в сучасній Україні актуалізують пошук шляхів моральності, людяності, толерантності, відповідальності для адекватного розвитку суспільства в інтересах його громадян. Таким новим явищем є децентралізація та утворення територіальних громад, де жителі мають бути залучені до розуміння суті всіх реформ і процесів інноваційного характеру, які потребують очищення від прорадянського стереотипу атеїзму та корупційних, нечесних схем у суспільних інституціях на даний час і у територіальних громадах, які сформувалися. Тому затребувана така загальнолюдська цінність як духовність, що є базовою основою гідності людини, її відповідальності за власну поведінку в суспільстві та його інститутах. Щоб утвердити насправді духовно-моральні цінності в територіальних громадах, потрібна досить серйозно, фахово та професійно продумана просвітницька робота по роз'ясненню потреб духовності та вмілому віднайденні механізмів для свідомого сприйняття людьми духовності, щоб жити за Божою совістю, викладеною в Євангелії: «І так в усьому, як хочете, щоб з вами поступали люди, так поступайте і ви з ними, бо в цьому Закон і Пророки». [Мт.: 7:12].

Духовність – вершинне та глибинне у структурі внутрішнього світу особистості, найвищий рівень особистісного розвитку. Вона є необхідною умовою і могутнім чинником психічного здоров'я, душевної гармонії, самореалізації. Саме такими були ідеї щодо духовності осмисленні у творах видатних науковців світу, таких як: А. Адлера, К.-Г. Юнга, К. Хорні, Е. Еріксона, В. Франкла, А. Маслоу та ін. Стрижневою функціональною структурою духовної особистості є висока мораль та відповідальність

За наявності певних напрацювань, зроблених вітчизняними та західними науковцями і практиками, сьогодення потребує ще більш прагматичного підходу до формування духовної культури громадян саме у територіальних громадах з урахуванням тих проблем, які породженні з переходом України до власних державотворчих процесів, за які боровся близько 700 років український народ, які сьогодні повинен здійснити шляхом демократичних реформ та утвердження у суспільстві нових ідеологем, пов'язаних зі вступом до ЄС та європейськими стандартами життя (Пірен, 2008).

Сьогодні, в період відкритих суспільств, світова спільнота через представницькі органи – ООН, ЮНЕСКО, Раду Європи та ін., працівникам освітньої галузі та компетентним органам влади рекомендує готувати аудиторію до сприйняття і розуміння інформації про культуру народів, в тому числі і духовну культуру з наступним утіленням її в етнокультурну та виробничу діяльність, зв'язку національно-освітнянських і просвітницьких проектів з потребами виховного плану сьогодення у контексті співробітництва, поваги до різних вір, релігійних вподобань, терпимості, сприянні охорони матеріальної й духовної спадщини та вести виховну роботу проти різного прояву негативів, аморальності, бездуховності та безвідповідальності про які так змістовно писав Г. Ващенко (Ващенко, 1994) у роботі «Виховний ідеал».

Соціокультурні, економічні й політичні події, які останнім часом відбуваються в Україні, свідчать, що радикальні зміни, які проходять у житті

українського суспільства, потребують усебічного осмислення не тільки науковцями, але й урядовцями, політиками та народом. Тому й важливо активізувати просвітницьку роботу для відкритого діалогу в територіальних громадах з усіх проблемних питань на основі правди, духовності, відповідальності, моральності, терпимості й любові до ближнього (Єленський, 2013).

Багаторічне відчуження людини від релігії та церкви, від духовної культури, національного коріння, віри призвели до кризи суспільної свідомості, що проявилася у вкрай несприятливій суспільній атмосфері: посиленні криміногенної ситуації у соціумі, насильства, корупції, хибних зразків культури, інколи негативного плюралізму думок, «гібридних війн» тощо.

Найпершою умовою формування духовності світського типу є здійснення процесу самопізнання та звернення людини до культури, яка існує в певній символічній формі – мові, міфології, мистецтві, науці, релігії, як до необхідної умови її життєвої орієнтації. Саме й тому важливо зрозуміти, що проблема духовності – це не тільки проблема виживання цивілізації, але й проблема особистісного існування людини та вдосконалення особистості (Закон Божий: підручник для сім'ї та школи).

Зазвичай у побуті під духовністю розуміють моральність, релігійність, певну піднесеність думок і вчинків до світлого, ідеального. Вітчизняні філософи Юркевич, Сковорода вважали, що поняття «духовність» похідне від слова «дух», однак, зі зміною часу, ця думка змінювалась, поглиблювалась щодо осмислення духовності. Зокрема, П'єр Тейяр де Шарден, Хосе Ортега-і-Гасет, Альберт Швейцер, Еріх Фром, Віктор Франкл вважали, що людина на зламі епох нездатна подолати кризи життя, зокрема глобальні, тому їй на зміну повинна прийти людина духовна. Саме тому сьогодні на порядку дня стоїть завдання формувати духовну культуру особистості та суспільства.

У процесі просвітницької роботи в територіальних громадах з проблеми формування духовної культури необхідно особливо виділити роль сім'ї. Сім'я є першим осередком духовного виховання людини, вона здійснює її первинну соціалізацію, зокрема у формуванні ціннісної, моральної, соціальної, екологічної та духовної культур.

Велике значення у процесі формування духовної культури віруючих у християнському житті має приклад поведінки священика, релігійних ієрархів, узагалі високодуховних, творчих людей. Християнська віра стала тією сильною духовною першоосновою для нашого народу, що закладена в його культурі, звичаях, обрядах, ментальності та силі духу, в боротьбі за незалежну державність, за місце Київської Русі в історії сучасної цивілізації та сучасних змін відповідно до європейського вибору й утвердження в процесі децентралізації влади демократичної ідеї територіальних громад, де просвітницька робота з утвердження духовної культури сприятиме очищенню суспільства від негативу не тільки ідеологічного, але й матеріального (нечесний олігархат, здирство).

Позиції психологічного тлумачення «духу», як здатності творити світ і себе, бути вільним суб'єктом процесу постійного оновлення світу за законами істини, добра, краси, любові здійснити духовний вплив, – цього трактування дотримуються справжні науковці. Зокрема, вітчизняні психологи М.Й. Боришевський, М.В. Савчин та інші, які наголошують на важливості вивчення духовного потенціалу особистості, пов'язуючи духовність з виходом у трансценденційне, стверджуючи духовність не лише як світське явище, трансценденційну властивість духовності, але й вихід за себе, тим стверджуючи існування пласту надсвідомої духовності, тобто духовності, що є поза свідомим феноменом, поза людиною (Савчин, 2013).

Духовно-розвинена людина не тільки усвідомлює велич Творця, але й здатна любити інших, творити добро. Саме духовність є найважливішим засобом запобігання злу, аморальності та утвердження суспільного прогресу.

Духовність особистості визначають як «специфічну людську якість, що характеризує мотивацію та смисл поведінки особистості, є позицією цінності свідомості, характеру для всіх її форм – моральної, політичної, релігійної, естетичної, художньої, але особливо суттєву її основу в сфері моральних взаємин» (Пірен, 2001).

Виходячи з потреб очищення сучасного українського суспільства від прорадянських стереотипів, які так глибоко засіли в головах людей, потреба формування духовної культури людей у територіальних громадах є надзвичайно важливою складовою для реалізації прогресивних змін. Саме феномен духовності повинен стати рисою кожного громадянина, що проявляється у багатстві духовного світу особистості, її розвинених інтелектуальних й емоційних запитах, моральності. Духовність може бути усвідомлена, осмислена як вияв інтелігентності, а може бути й неусвідомлена, про таких людей у народі кажуть: сердечний, добрий, щирий.

Одиницею виміру й аналізу духовної культури особистості є ціннісні орієнтації, що безпосередньо пов'язані з моральністю, бо аморальне мислення і бездуховність часто приводить до конфліктів, особливо до конфліктів міжконфесійного спрямування в поліконфесійних суспільствах, яким сьогодні є українське суспільство.

Міжконфесійні конфлікти виступають чинниками мікросоціальних змін, детермінують як конструктивні, так і деструктивні процеси. Тому лише об'єднання всіх духовних сил суспільства на базі духовної культури сприятиме злагоді у суспільстві. Злагода, міжконфесійне примирення, високий рівень духовної культури дуже важливі для України, яка сьогодні знаходиться у стані війни з Росією, де мають місце як ідеологічні, політичні, міжнаціональні, так релігійні проблеми (культивування «руського мира») тощо.

В українському суспільстві свобода совісті та свобода релігії стали розглядатися сьогодні в нерозривному зв'язку зі світоглядними, духовними та

життєвими складовими буття особистості, вони стали невід'ємними компонентами системи загальнолюдських цінностей. Усі ці свободи гарантуються Конституцією України та Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації». Саме ці законодавчі акти надають широку плюральність для світоглядних орієнтацій та віросповідань, чим зобов'язують громадян виховувати в себе та утверджувати в практиці життя високий рівень духовної культури на кшталт оздоровлення й очищення сучасного українського суспільства від негативу, який несе пропаганда через ЗМІ та проблеми житейського характеру.

Узагалі, рівень духовної культури – вселюдська проблема, тим більше – періоду відкритих суспільств. Тому й віра в Бога як Творця Всесвіту, має утверджуватися в суспільстві не тільки церковними ієрархами, але й сім'єю, наукою, практикою та суспільними інститутами. Тобто, формувати високий рівень духовної культури як потребу резонного життя для кожної людини та духовного оздоровлення суспільства на противагу війнам, тероризму, локальним та регіональним конфліктам. Ось і актуальність просвітницької роботи з метою формування духовної культури в територіальних громадах, саме на місцях, щоб відчувати у власному біополі легкість і бажання жити й реалізувати себе як особистість, що несе відповідальність перед Господом за сенс власного життя і суспільства.

Духовна культура особистості суспільства віддзеркалює її моральні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до всього живого. Ці моральні якісні характеристики сьогодні в частини громадян України, більшості політико-владної еліти проявляються рідко і переважно для «себе», а не на кшталт прояву духовної культури як взірця для інших. На жаль, «вони благоденствують», а те, що простий народ бідніє, - наче це його проблема, хоча без народу ні олігархів, ні керівників, ні партій, ні урядів не існує.

За М.Й. Боришевським, духовність – це багатовимірна система, складовими якої є утворення в особистості низки позитивних рис, до яких, безумовно,

належить духовне самоврядування особистості. Саме тому у складові духовної культури особистості входять такі критерії: справедливість, самовдосконалення, готовність до покаяння, самоповага через повагу до іншої людини, стійка потреба та здатність чути іншого, почуття міри і такту в спілкуванні з іншими, толерантність, милосердя, терпимість, усвідомлення свого призначення та сенсу життя – не лише для себе, а рівно ж для людей. Це наводить особистість на потребу виходу за межі своїх егоїстичних інтересів, особистої користі й зосередженість на моральній відповідальності – «робити добро для людей» - як сенс життя.

У процесі просвітницької роботи серед людей у територіальних громадах потрібно наголошувати на тому, що духовна особистість вільна, незалежна, усвідомлює своє призначення та власний сенс життя – здатність творити добро, боротися зі злом. Цьому необхідно навчати сьогодні молодь. У цьому руслі позитивною тенденцією у територіальних громадах належить вважати переорієнтацію значної частини роботодавців на пошук порядних, сумлінних, відповідальних, кваліфікованих і активних працівників. Саме це може зупинити міграційний відтік молоді в інші країни, що є сьогодні негативом для України, бо мігрують молоді та середнього віку люди, які можуть багато зробити для змін у сучасній Україні.

За допомогою серйозної, кваліфікованої, організованої просвітницької роботи в територіальних громадах можемо попередити й долати таке зло, як корупцію, обман і аморальність окремих представників у владних структурах, які розробляють і реалізують корупційні схеми, не задумуючись над злом. Сьогодні кожна людина має шукати шлях до очищення власного «Я» та сучасного українського суспільства, яке розпочало велику роботу з очищення й утвердження реформ демократичного спрямування.

Цінності духовної культури є складовою позитивних установок особистості. За умов цілеспрямованого формування духовні цінності набувають вищої форми –

трансформуються на духовні потреби особистості, що стимулюють людей до різних видів діяльності, вищого сенсу життя, пізнавальної, естетичної, комунікативної, волонтерської. Духовність забезпечує повноцінний розвиток і саморозвиток особистості, вона є засобом самовдосконалення та самореалізації особистості, універсальним способом вираження її внутрішнього світу. Сам же процес духовного розвитку особистості відбувається шляхом пізнання себе та свого потенціалу, який подарований кожному Господом.

Щоб змінити моральне обличчя сучасного, проблемного українського суспільства, над цим повинні працювати справді духовно-елітні особистості, починаючи від священників, фахівців, керівників, вчителів, особливо під час навчання у ВНЗ. Працівники ЗМІ теж зобов'язані приділяти серйозну увагу формуванню, популяризації духовних цінностей та духовної культури у суспільстві, його інститутах, пам'ятаючи, що силові структури, тюрми ніколи виховними осередками не були і не стануть, маючи функції приказу та контролю, вони свідомість не змінюють на краще інколи на гірший досвід від тих, хто був судимий.

У процесі просвітницької роботи в територіальних громадах, важливо наголошувати і на аспектах нестачі духовності або її спотворенні. Дослідники вважають це бездуховністю. Такий стан особистості науковці пов'язують з претензійністю, властолюбством, споживацтвом, недобррозичливістю, духовним безчестям, зневірою в себе, конфліктністю, пристосовництвом, жорстокістю тощо.

Видатні психологи світу велику увагу приділяли профілактиці бездуховності шляхом просвітницького впливу. Зокрема, Е. Фром з приводу бездуховності зауважував, що людина зможе справді розвиватися духовно, коли буде здатною подолати в собі прояви егоїзму. К. Роджерс наголошував на ролі виховного впливу таких суспільних інститутів як сім'я, школа, вуз, родина, так і громадянського впливу на суспільство, вважаючи людину суспільною істотою. Вітчизняні психологи (В. Москалець, М. Савчин, М. Боришевський) вважають, що

умовою успішного розвитку духовної культури особистості слугує рання генеза особистості, духовно-просвітницька робота вихователів шкіл, вищих навчальних закладів, церкви та громадськості, а також сам стан розвитку суспільства та його культури.

Викликом для світового і національного розвитку запотребованості духовної культури сьогодні постало зростання релігійного чинника у глобалізованому світі. Наприклад, дослідження Центру Разумкова, виходячи із соціологічного допитування, дають такі факти: 70% віруючих у 2016р.(проти 76% в 2014р.); таких, що вагаються між вірою і невір'ям в 2014р. було 8%; невір'я або атеїзм засвідчили 7% опитаних (у 2013р. тих, хто вагається між вірою і невір'ям, було 15%, невіруючих у 2011р. було 12%) (Релігія, церква, суспільство і держава: два роки після Майдану (інформаційні матеріали), 2016. Київ: Центр Разумкова, с.44, с.22).

Зокрема, відомий релігієзнавець В. Єленський твердить у своєму дослідженні про «велике повернення релігії». Процес «повернення релігії», на думку вченого-релігієзнавця триває, а питома вага тих, хто виражає свою ідентичність з релігією та вірою у Бога, зростає.

Релігійна ідентифікація сприяє формуванню духовної культури, тим самим очищує суспільство від негативу.

Висновки. Враховуючи сучасний проблемний стан розвитку українського суспільства, проблема ефективного функціонування територіальних громад потребує формування духовної культури. Тому важливо виділити такі основні її складові, які слід осмислювати щоб творчо реалізувати у житті. До таких проблем слід віднести:

- забезпечення у суспільстві всієї повноти громадянських прав і свобод, у т.ч. свободи совісті та віросповідань;
- розбудова ефективної моделі державно-церковних відносин з урахуванням регіональних і національних особливостей;

- деполітизація релігії;
- відмова від політико-адміністративного втручання в релігійну сферу;
- побудова демократичного типу міжконфесійних, міжнародних відносин;
- формування між віруючими толерантних, міжконфесійних стосунків;
- повага до людини та сприянню її самореалізації.

Отже, на основі глибокого продуманої просвітницької роботи на даному етапі в територіальних громадах повинна проводитися серйозна робота щодо духовності громадян науковцями, підготовленими вчителями, фахівцями різних професій та церковними ієрархами на кшталт відповідальності та злагоди, морального очищення суспільства від корупції, запобігання конфліктів, утвердження міжконфесійної та міжнаціональної злагоди, бо всі країни світу поліетнічні та поліконфесійні. Над проблемою духовної культури потрібно серйозно працювати, бо вона сприяє згуртованості, праці на добро людям.

Саме тому сьогодні у територіальних громадах у процесі організаційної та просвітницької роботи спільно з громадськістю потрібно розробити модель виховного впливу для подолання не тільки кризових станів, але й продумати та запропонувати нові підходи до світоглядних засад на основі духовності та високої культури спілкування, поваги до людини, створюючи для неї умови з метою доброго самопочуття для процесів самореалізації та соціального захисту. Щодо суспільства – важливо форми і методи просвітницької роботи спрямувати на організацію та проведення різних заходів (круглі столи, зустрічі, масові культурні та морально-етичні заходи) з метою виховання та усвідомлення основних засад духовної культури на позитивні зміни психології громадян, на віру в себе, успіхи України в державотворенні та інтерес утвердження європейських стандартів життя шляхом демократичного реформування.

Божої нам благодаті на добрі вчинки, мир і злагоду в суспільстві!

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. *Бех І. Д.* (2012). Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав.
2. *Бродецький О. Є.* (2016). Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей: Монографія. Чернівці: Чернівецький націон. ун-т.
3. *Ващенко Г. Г.* (1994). Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник.
4. *Докаш В. І.* (2007). Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації. Київ. – Чернівці: Книги – ХХІ.
5. *Єленський В. Є.* (2013) Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – на початку ХХІ століття . Львів: Видавництво Українського католицького університету.
6. Закон Божий : підручник для сім'ї та школи. – 3 вид. – Київ : Вид. від УПЦ Київського Патріархату.
7. *Климинишен О. І.* (2008). Теорія і методика розвитку духовності особистості. Навчально методичний посібник. Івано-Франківськ: Нова Зоря.
8. *Колодний А. М.* (Ред.). (2000). Академічне релігієзнавство: підручник. Київ: Світ знань.
9. *Колодний А. М.* (2016). Релігійна мережа України 2015р. в її конфесійному зрізі і проблемах.
10. *Колодний А. М.* (Ред.).(2015-2016) Релігійна свобода на перехресті епох, країн і культур. Київ: УАР.
11. *Огієнко І. І.* (1993). Українська Церква. Київ: Україна.
12. *Пірен М. І.* (2008). Соціологія релігії. Підручник. Київ: ДП «Видавничий дім» «Персонал».
13. *Пірен М. І.* (2001). Національна ідея – стрижнева основа утвердження цінностей громадянського суспільства в Україні: стан, проблеми, перспективи: Зб. наук. праць. Укр. Акад. держ. управління при Президентові України. Київ: Вид-во УАДУ.

14. *Пірен М. І.* Стратегія управлінської культури в соціальній роботі територіальних громад: навч. посібник-практику / М.І. Пірен – Чернівці: Чернівецький нц. ун-т, 2017. – 328с.
15. *Савчин М.* (2013). Духовна парадигма психології. Київ: Академвидав.
16. *Саган О. Н.* (2004). Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. Київ: Світ Знань.
17. Святое Євангелие. Украинская православная церковь Полтав. епархия Спасо – Преображенский Магарский монастыр, – 2004.
18. *Яроцький П. Л.* (2013). Протестантизм в Україні. П.Л. Яроцький (Ред.), Релігієзнавство. Сучасні процеси в світі й Україні. Київ: Кондор.

REFERENCES

1. Bekh I. D. (2012). *Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku: navch.posib.* Kyiv: Akademvydav.
2. Brodetskyi O. Ye. (2016). *Etychni tsinnosti v relihiiakh: humanistychna synerhiia idei: Monohrafiia.* Chernivtsi: Chernivetskyi natsion.un-t.
3. Vashchenko H. H. (1994). *Vykhovnyi ideal.* Poltava: Poltavskyi visnyk.
4. Dokash V. I. (2007). *Kinets svitu: evoliutsiia protestantskoi interpretatsii.* Kyiv. – Chernivtsi: Knyhy – KhKhI.
5. Ielenskyi V. Ye. (2013) *Velyke povnennia: relihiia u hlobalnii politytsi ta mizhnarodnykh vidnosynakh kintsia KhKh – na pochatku KhKhI stolittia .* Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho katolytskoho universytetu.
6. *Zakon Bozhyi : pidruchnyk dlia simi ta shkoly. – 3 vyd. – Kyiv : Vyd. vid UPTs Kyivskoho Patriarkhatu.*
7. Klymynyshen O. I. (2008). *Teoriia i metodyka rozvytku dukhovnosti osobystosti. Navchalno metodychnyi posibnyk.* Ivano-Frankivsk: Nova Zoria.
8. Kolodnyi A. M. (Red.). (2000). *Akademichne relihiieznavstvo: pidruchnyk.* Kyiv: Svit znan.

9. Kolodnyi A. M. (2016). Relihiina merezha Ukrainy 2015r. v yii konfesiinomu zrizi i problemakh.
10. Kolodnyi A. M. (Red.).(2015-2016) Relihiina svoboda na perekhresti epokh, krain i kultur. Kyiv: UAR.
11. Ohiienko I. I. (1993). Ukrainska Tserkva. Kyiv: Ukraina.
12. Piren M. I. (2008). Sotsiolohiia relihii. Pidruchnyk. Kyiv: DP «Vydavnychyi dim» «Personal».
13. Piren M. I. (2001). Natsionalna ideia – stryzhneva osnova utverdzhennia tsinnosti hromadianskoho suspilstva v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy: Zb. nauk. prats. Ukr. Akad. derzh. upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv: Vyd-vo UADU.
14. Piren M. I. Stratehiia upravlinskoï kultury v sotsialnii roboti terytorialnykh hromad: navch. posibnyk-praktyku / M.I. Piren – Chernivtsi:Chernivetskyi nts.un-t, 2017. – 328s.
15. Savchyn M. (2013). Dukhovna paradyhma psykholohii. Kyiv: Akademvydav.
16. Sahan O. N. (2004). Vselenske pravoslavia: sut, istoriia, suchasnyi stan. Kyiv: Svit Znan.
17. Sviatoe Yevanhelye. Ukraynskaia pravoslavnaia tserkov Poltav. eparkhyia Spaso – Preobrazhenskyi Maharskyi monastyr, – 2004.
18. Iarotskyi P. L. (2013). Protenstantyzm v Ukraini. P.L. Yarotskyi (Red.), Relihiieznavstvo. Suchasni protsesy v sviti y Ukraini. Kyiv: Kondor.

M. Piren

***EDUCATIONAL WORK ON THE FORMATION OF SPIRITUAL CULTURE
AMONG CITIZENS OF TERRITORIAL COMMUNITIES***

Summary. *The religious understanding of the world and people is based on the evangelic values of love, good, mercy, forgiveness, humaneness. In the process of elucidative work in territorial communities the accent must be done on personality*

presentation and perception of spirituality as public phenomenon, that denies neglect to the man, deception, corruption and other negatives. Long alienation of man from religion and church, from a spiritual culture, national root, from a faith resulted in the crisis of public consciousness that showed up in an extremely unfavorable public atmosphere : strengthening of criminogenic situation in society, violence, corruption, erroneous standards of culture, sometimes negative pluralism of ideas, "hybrid wars" and others.

The first condition of forming of spirituality of society type is realization of process of self-knowledge and appeal of man to the culture, that exists in a certain symbolic form - language, mythology, art, science, religion, as to the necessary condition her vital orientation. Exactly and that is why it is important to understand that a problem of spirituality is not only a problem of survival of civilization but also problem of personality existence of man and perfection of personality.

In the process of elucidative work in territorial communities on issue of forming of spiritual culture of must especially to distinguish the role of family. Family is the first base of spiritual education of man, it carries out his primary socialization, in forming of the valued, moral, social, ecological and spiritual cultures.

Keywords: *spiritual culture, territorial community, elucidative work, democratic reforms, making healthy of society, religion, decentralization, man.*